

Zagadnienia z zakresu wychowania ekologicznego na III i IV etapie edukacyjnym katechezy

STRESZCZENIE

W artykule poddano analizie *Podstawę programową do nauczania religii w Polsce* z 2010 roku pod kątem obecności treści edukacji ekologicznej na III i IV etapie edukacyjnym. Zbadano to zagadnienie w odniesieniu do programów i podręczników przygotowanych dla Wydawnictwa WAM. Zarówno wytyczone przez podstawę programową zadania katechezy, jak i wymagania szczegółowe w postaci wiadomości i umiejętności zawierają elementy mające na celu zwiększenie świadomości ekologicznej katechizowanych. Świadomość ta budowana jest na fundamencie etyki katolickiej oraz prawd wiary i postaw moralnych wynikających z objawienia chrześcijańskiego i nauczania Kościoła katolickiego. Odnosi się to zarówno do zagadnienia ochrony środowiska naturalnego, jak i do szeroko pojętej kwestii poszanowania życia ludzkiego, indywidualnego i wspólnotowego. Percepcja proponowanych treści w środowisku katechizowanych wymaga dalszych badań empirycznych.

SŁOWA KLUCZOWE – EKOLOGIA, EDUKACJA EKOLOGICZNA, ŚWIADOMOŚĆ
 EKOLOGICZNA, KATECHEZA

*Issues Connected with Ecological Education at the Third and
 Fourth Educational Stage of Religious Education*

SUMMARY

The article analyses the core curriculum introduced in 2010 which defines religious instruction in Poland paying special attention to the presence of ecological education issues at the third and fourth stage of education. This issue has been examined with reference to the programmes and books prepared by the WAM publishing house. Both the objectives of religious education set by the core curriculum and the particular requirements in the form of knowledge and skills contain elements aimed at broadening ecological awareness of those subject to

religious instruction. This awareness is shaped on the basis of catholic ethics, truths of the faith and moral attitudes which result from the Christian Revelation and the teaching of the Catholic Church. It refers both to the protection of the natural environment and the broader issue of respect for human life (individual and community). The perception of the proposed contents among those subject to religious instruction requires further empirical research.

KEYWORDS – ECOLOGY, ECOLOGICAL EDUCATION, ECOLOGICAL AWARENESS, RELIGIOUS EDUCATION

Wstęp

Dziedzictwo kulturowe Europy bazuje na starożytnym i nowożytnym humanizmie, wpisanym w ramy chrześcijańskich wartości. Pozwoliło to na sformułowanie szeregu międzynarodowych aktów prawnych, służących poszanowaniu godności życia ludzkiego i otaczającego nas świata. Godność każdej osoby leży u podstaw odpowiedzialności całej ludzkości za powierzone jej dobro naturalne. W edukacji chrześcijańskiej wiąże się to z poczuciem odpowiedzialności za dzieło stworzone przez Boga. Człowiek w chrześcijaństwie jest jednocześnie materialną częścią przyrody i koroną stworzenia. To nakłada na niego obowiązek pogłębiania własnej świadomości ekologicznej i ochrony życia¹.

Ekologia to nauka biologiczna zajmująca się badaniem wzajemnych zależności pomiędzy organizmami oraz pomiędzy organizmami a środowiskiem. Dotyczy zatem także człowieka oraz jego interakcji z otaczającym światem – przyrodą ożywioną (biocenozą) i nieożywioną (biotopem). *Stricte* biologiczne ujęcie definiuje ekologię jako naukę o zależnościach, które decydują o liczebności i rozmieszczeniu organizmów². Współcześnie terminy: „ekologia”, „ekologiczny” czy „proekologiczny” są niejednokrotnie używane w bardzo zawężonym znaczeniu. Sprowadza się je do samej tylko ochrony środowiska przyrodniczego bądź działań podejmowanych na rzecz zdrowego stylu życia. Tymczasem są

¹ Por. E. Wolter, *Szacunek dla życia wartością ekologiczną – pedagogiczne implikacje*, <www.stowarzyszeniefidesetratio.pl> (dostęp: kwiecień 2013), s. 2.

² Por. Ch.J. Krebs, *Ekologia. Eksperymentalna analiza rozmieszczenia i liczebności*, przekł. A. Kozakiewicz, M. Kozakiewicz, J. Szacki, Warszawa, 2011, s. 5.

to kwestie stanowiące tylko jeden z wymiarów ekologii. Zagadnieniami ekologicznymi w ujęciu antropologicznym i teologicznym zajmują się z kolei ekofilozofia, psychologia ekologiczna, polityka ekologiczna, ekoteologia³.

Świadomość ekologiczna a katecheza

Edukacja ekologiczna polega nie tylko na przekazie wiedzy na temat interakcji: środowisko – organizm, organizm – organizm. Ma ona za zadanie wytworzenie i rozwój tak zwanej świadomości ekologicznej, czyli obszaru świadomości społecznej odniesionej do środowiska przyrodniczego, która przejawia się zarówno w myśleniu i postępowaniu jednostek, jak i w społecznych standardach pojmowania, przeżywania i wartościowania biosfery⁴. H. Skolimowski wyróżnił cechy pożądane w kształtowaniu świadomości ekologicznej⁵. Powinna być ona:

- duchowa – nieograniczająca się tylko do sfery materialnej życia człowieka;
- ewolucyjna – przebieg procesów zachodzących we wszechświecie jest ukierunkowany na rozwój, także rozwój w kierunku od sfery materialnej do duchowej; ewolucja kosmosu, jako całości dostępnej ludzkiemu poznaniu, obrazuje również zjawisko rozprzestrzeniania się procesów psychicznych i duchowych;
- referencyjna – cześć i szacunek dla wszystkiego, co żyje;
- uczestnicząca – człowiek aktywnie uczestniczy w życiu planety, nie jest tylko biernym obserwatorem wydarzeń;
- holistyczna – pojmuje świat jako całość, w której człowiek jest także częścią biosfery;
- jakościowa – w jedności świata widzi przede wszystkim związki jakościowe.

³ Cyt. za: J. Przybyłowski, *Ekologia w powołaniu chrześcijańskim. Refleksja pastoralna z nauczania Jana Pawła II*, w: *Studia Pastoralne 2*, Warszawa, 2006, s. 166.

⁴ Por. L. Tuszyńska, *Edukacja Ekologiczna dla nauczycieli i studentów*, Warszawa 2006, s. 7, cyt. za: E. Buchcic, *Edukacja ekologiczna priorytetem wykształcenia współczesnego człowieka*, „*Studia Ecologiae et Bioeticae*” 2009, 7 (1), s. 205.

⁵ Cyt. za: E. Buchcic, *Edukacja ekologiczna priorytetem wykształcenia współczesnego człowieka*, art. cyt., s. 205-206.

W antropologicznym modelu katechezy Kościoła katolickiego nauka chrześcijańska wyraża zainteresowanie człowiekiem, który pozostaje w interakcji ze środowiskiem naturalnym i społeczno-kulturowym⁶. Na środowisko to składają się zarówno hydrosfera, atmosfera, litosfera, biosfera, jak i antroposfera. Środowisko naturalne, dane człowiekowi przez Boga, warunkuje ludzkie bytowanie na Ziemi. Wymaga zatem poszanowania. Wiara chrześcijańska źródło tego szacunku upatruje we właściwie uformowanym sumieniu wyznawcy Chrystusa. Katecheza ma zatem tak wpłynąć na katechizowanego, by ukształtować jego sumienie w sposób wyczulony na zagadnienie harmonijnego współistnienia z drugim człowiekiem i innymi istotami żywymi.

Katechizowanie to coś więcej niż tylko przekaz treści wiary – to uczenie, jak żyć wiarą. Chrześcijaństwo kształtuje nie tylko dewocyjny wymiar ludzkich przeżyć, ale całego człowieka, wraz z jego postawami wobec otaczającego świata. Dlatego właśnie katecheza realizowana jest w różnych przestrzeniach życia ludzkiego. Podstawowym miejscem jest rodzina, dalej wspólnota parafialna i sprawowana przez nią liturgia. Wdrażanie chrześcijanina w przyjmowanie postaw godnych uczniów Chrystusa odbywa się również w grupie rówieśniczej, w szkole. Katechizacja szkolna stwarza szczególnie dogodne warunki do wdrażania elementów ekologicznych podczas przekazu treści teologicznych i etycznych.

Nowa *Podstawa programowa do nauczania religii katolickiej w Polsce*⁷ z 2010 roku (zwana dalej *Podstawą*) dostosowuje katechizację szkolną do reformy systemu oświaty, która zakłada między innymi objęcie obowiązkiem szkolnym wszystkich dzieci od szóstego roku życia, a obowiązkiem przedszkolnym dzieci w wieku lat pięciu. Reforma ta wprowadziła też nowe podstawy programowe do nauczania innych przedmiotów, na poszczególnych etapach edukacyjnych. W ramach istniejących tak zwanych korelacji międzyprzedmiotowych katecheza podejmuje pewne zagadnienia, charakterystyczne dla nauk innych

⁶ Por. S. Dziekoński, *Znaczenie katechezy w edukacji ekologicznej*, „Paedagogia Christiana” 2011, 2/28, s. 181.

⁷ *Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce*, dokument przyjęty podczas 351 zebrania plenarnego Konferencji Episkopatu Polski w Warszawie w dniu 8 marca 2010 r.; przyjęty skrót: *Podstawa*.

niż teologia lub filozofia, i stara się je przedstawić w świetle objawienia chrześcijańskiego.

Poniżej dokonano próby wskazania elementów związanych z edukacją ekologiczną, na etapie gimnazjum i szkoły ponadgimnazjalnej, obecnych w *Podstawie* z 2010 roku. Wykorzystano przy tym podręczniki przygotowane dla programów nauczania w gimnazjach⁸ i szkołach ponadgimnazjalnych⁹, wydane przez Wydawnictwo WAM w Krakowie. Skupiono się na elementach związanych ze środowiskiem naturalnym i poszanowaniem życia; zasygnalizowano jedynie obszerny temat interakcji społecznych (ekologii człowieka funkcjonującego w społeczeństwie), gdyż objętość tego opracowania nie pozwala na wnikliwą analizę tych zagadnień. Zastosowano metodę analityczno-krytyczną, badając źródła, jakimi były *Podstawa* oraz materiały dydaktyczne do programów nauczania opracowanych dla Wydawnictwa WAM.

III etap edukacyjny (gimnazjum)

Katechizacja młodzieży w wieku 13-16 lat ma na celu ukształtowanie młodego chrześcijanina do odważnego wyznawania wiary, którą stara się on zrozumieć¹⁰. Katecheza próbuje dotrzeć do człowieka, który zaczyna budować swój system widzenia i wartościowania otaczającego świata, niejednokrotnie negując przy tym to, co do tej pory uznawał za pewnik. Do tego do-

⁸ *Szukam Was*, podręcznik do nauki religii dla klasy I gimnazjum, opracowanie zbiorowe pod red. ks. W. Kubika SI, T. Czarneckiej, ks. G. Łuszczaka SI, Kraków 2011. Seria: *Odsłonić twarz Chrystusa*; stosowany skrót: *Szukam Was*.

Jestem z Wami, podręcznik do nauki religii dla klasy II gimnazjum, opracowanie zbiorowe pod red. ks. W. Kubika SI, T. Czarneckiej, ks. G. Łuszczaka SI, Wydawnictwo WAM, Kraków 2012. Seria: *Odsłonić twarz Chrystusa*; stosowany skrót: *Jestem z Wami*.

Chodźmy razem, podręcznik do nauki religii dla klasy III gimnazjum, opracowanie zbiorowe pod red. ks. W. Kubika SI, T. Czarneckiej, ks. G. Łuszczaka SI, Wydawnictwo WAM, Kraków 2013. Seria: *Odsłonić twarz Chrystusa*; stosowany skrót: *Chodźmy razem*.

⁹ *W Kościele*, podręcznik i notes ucznia dla klasy I liceum i technikum, opracowanie zbiorowe pod red. ks. Z. Marka SI, Wydawnictwo WAM, Kraków, 2012; stosowany skrót: *W Kościele*.

W świecie, podręcznik i notes ucznia dla klasy II liceum oraz II i III technikum, opracowanie zbiorowe pod red. ks. Z. Marka SI i A. Walulik CSFN, Wydawnictwo WAM, Kraków, 2013; stosowany skrót: *W świecie*.

¹⁰ Por. *Podstawa*, s. 45.

chodzą intensywne zmiany związane z dojrzewaniem w sferze seksualnej i psychicznej. Dlatego nowa podstawa programowa podejmuje tematykę, która pozostając w zgodzie z nauczaniem Kościoła katolickiego, stara się wyjść naprzeciw tym problemom. Dotyczy to także relacji ze światem otaczającym i poszanowania dla życia.

Realizując pierwsze z wyznaczonych zadań rozwijania poznania wiary¹¹, *Podstawa* zakłada ukazanie związku wiary chrześcijańskiej z wyjaśnieniem sensu życia człowieka. Autorzy programów i podręczników z serii *Odstąpić twarz Chrystusa* podjęli to zadanie na gruncie stawiania pytań egzystencjalnych, odpowiednio uhierarchizowanych: Jakie jest pochodzenie świata i cel jego istnienia? Czy człowiek może w tymże świecie odnaleźć prawdę o samym sobie? Jakie to może mieć konsekwencje dla jego życiowych wyborów?¹² Punktem wyjścia do znalezienia odpowiedzi na te pytania jest zachwyty nad światem stworzonym (np. w jednym z proponowanych zadań dokonanie próby opisu jakiegoś zjawiska naturalnego)¹³. W kontekście pytań o rolę prawdy naukowej i objawionej przedstawione są dwa biblijne opisy stworzenia świata – w tradycji jahwistycznej i kapłańskiej¹⁴. Pro-wadzi to do konkluzji, że wszystko, co zostało stworzone przez Boga Jahwe, jest dobre, chciane i potrzebne. Z kontemplowania świata stworzonego można dojść do przyjęcia prawdy o istnieniu Stwórcy. Autorzy katechez zwracają też uwagę na ograniczenia poznania naukowego oraz konieczność stosowania prawa naturalnego i Bożego we właściwym kształtowaniu rzeczywistości¹⁵. Także kobieta i mężczyzna, stworzeni na obraz i podobieństwo samego Boga, są sobie równi w godności, choć mają do spełnienia po części różne role życiowe¹⁶. Z przedstawionymi treściami koresponduje tu także zadanie wprowadzenia do misji¹⁷,

¹¹ Por. *Podstawa*, s. 48.

¹² Por. *Szukam Was*, katecheza 3.

¹³ Por. tamże, katecheza 1.

¹⁴ Por. tamże, katecheza 10.

¹⁵ Por. *Chodźmy razem*, katecheza 52.

¹⁶ Por. *Szukam Was*, katechezy 10 i 11.

¹⁷ Por. *Podstawa*, s. 53.

które między innymi ma wyrobić w katechizowanym umiejętność wykazania pozorności konfliktu nauki i wiary.

W zadaniu formacji moralnej¹⁸ podjęta zostaje kwestia prawidłowego funkcjonowania człowieka w świecie, z poszanowaniem godności innych ludzi i pozostałych stworzeń, czyli formacji sumienia chrześcijańskiego. Ekologia człowieka nawiązuje do problematyki jego potrzeb i sposobów ich realizowania, umiejętności życia w społeczeństwie, a w końcu relacji człowiek – Bóg. Próbuje znaleźć odpowiedź na pytanie, jak zbudować szczęśliwe życie. Wynikające z Pisma Świętego powierzenie przez Boga panowania nad światem człowiekowi jest oparte na zasadach moralnych, przede wszystkim na Dekalogu (V przykazanie) oraz przykazaniach miłości Boga i bliźniego¹⁹. W omawianym programie nauczania historii o grzechu pierworodnym, potopie²⁰ i wieży Babel²¹ są egemplifikacją pomieszczenia przez ludzkość porządku wynikającego z faktu stworzenia i uzurpowania sobie prawa występowania w charakterze kreatora zasad rządzących światem, próby budowania świata bez Boga²². Przytaczane są tu przykłady nazizmu czy komunizmu jako systemów antyludzkich.

Zadanie formacji moralnej podejmuje także, bardzo istotny z punktu widzenia ekologii człowieka, problem poszanowania godności życia w ogóle, a w szczególności życia ludzkiego²³. Życie nie jest własnością człowieka, jest darem. Podlega zatem ochronie. Tylko Bóg jest Panem życia. Jedynie uzasadniona samoobrona jest usprawiedliwieniem pozbawienia drugiego człowieka życia lub zdrowia (włączając w to zagadnienie kary śmierci, stosowanej w wyjątkowych przypadkach). Jako moralnie naganne działanie, wymierzone przeciw poszanowaniu godności życia ludzkiego, autorzy wymieniają: zabójstwo, przerwanie ciąży, samobójstwo i eutanazję. Przekroczeniem przykazania „Nie zabijaj” są także: samookaleczenie, autodestrukcja, nałogi i brak należytej troski o zdrowie. Podkreślono wyraźnie świętość życia oraz prawo do jego zachowania i ochrony dla każdej

¹⁸ Por. tamże, s. 50.

¹⁹ Por. *Szukam Was*, katecheza 11.

²⁰ Por. tamże, katecheza 14.

²¹ Por. tamże, katecheza 15.

²² Por. *Jestem z Wami*, katecheza 46.

²³ Por. tamże, katecheza 44.

istoty ludzkiej, od poczęcia do naturalnej śmierci²⁴. Poruszono zagadnienie cywilizacji miłości i cywilizacji śmierci jako dwóch przeciwstawnych sobie rzeczywistości, kreowanych przez człowieka w otaczającym go świecie. W tym nurcie pozostają także treści katechez, mówiące o zdrowym („ekologicznym”) trybie życia. Św. Franciszek z Asyżu przedstawiony został jako patron ekologów²⁵.

Zadanie formacji moralnej nawiązuje, w kontekście IV i VI przykazania, do kwestii budowania zdrowych relacji rodzinnych²⁶. Rodzina, jako związek kobiety i mężczyzny, jest naturalnym środowiskiem dorastania człowieka do bycia dojrzałym chrześcijaninem. Stwarza także przestrzeń do realizowania najbardziej pierwotnego przykazania Boga – „Bądźcie płodni i mnożcie się”. Proponowane przez autorów WAM-u treści katechez podejmują również temat grzechu przeciwko darowi płodności i realizowaniu swojej seksualności w małżeństwie – cudzołóstwa, poligamii, odrzucenia płodności, rozwodu. Celem życia w czystości, także tej małżeńskiej, jest ochrona naturalnego środowiska życia człowieka, jakim jest rodzina, przed destrukcją, wywołaną hedonizmem²⁷. Autorzy podają przykłady rodzin i osób, czczonych jako błogosławione i święte w Kościele katolickim, które mogą być stawiane za wzór życia zgodnego z wolą Stwórcy.

Przedstawione treści kształcenia w nauczaniu religii są skorelowane z treściami nauczania innych przedmiotów III etapu edukacyjnego, głównie takimi jak: biologia, geografia, wychowanie do życia w rodzinie, wiedza o społeczeństwie²⁸.

IV etap edukacyjny (szkoła ponadgimnazjalna)

Młodzież w okresie adolescencji próbuje odnaleźć własną, indywidualną tożsamość, dąży do niezależności²⁹. Młodzi ludzie (16-19 lat) łatwo wchodzą w relacje interpersonalne, poszukują

²⁴ Por. *Chodźmy razem*, katechezy 17 i 18.

²⁵ Por. *Szukam Was*, katecheza 47.

²⁶ Por. *Jestem z Wami*, katechezy 44 i 45; *Chodźmy razem*, katecheza 19.

²⁷ Por. *Chodźmy razem*, katecheza 11.

²⁸ Por. *Podstawa*, s. 59 i nn.

²⁹ Por. tamże, s. 65.

nowych znajomości i nowych wrażeń. Zaczynają podejmować odpowiedzialność za siebie i innych. Droga do zbudowania autentycznej relacji z Bogiem i dojrzałej religijności wiedzie często przez kryzysy. Wiąże się to niejednokrotnie z negacją autorytetów, krytykanctwem wobec instytucji kościelnych, odrzuceniem tradycji. W tym okresie rozwoju wzrasta też zagrożenie sektami. Formacja chrześcijańska, w tym i katecheza, powinna zatem starać się pokazać atrakcyjność i świeżość orędzia Chrystusa oraz stworzyć w Kościele przyjazną przestrzeń, gdzie młody człowiek będzie mógł doświadczyć autentycznej wspólnoty i dostrzec prawdziwe oblicze Kościoła.

Podstawa programowa w zadaniu rozwijania poznania wiary³⁰ stawia przed katechizowanymi wymóg znajomości różnic pomiędzy objawieniem naturalnym a nadprzyrodzonym. W kluczu tym uczeń powinien umieć scharakteryzować relację, jaka zachodzi pomiędzy wiarą i obecnością Boga-Stwórcy a nauką i ewolucyjną wizją świata. Autorzy programu i podręczników pod redakcją Zbigniewa Marka i Anny Walulik przedstawili zagadnienie powstania wszechświata z punktu widzenia różnych religii (monoteistycznych i niemonoteistycznych)³¹. Biblijna historia stworzenia, w tym także stworzenia człowieka, uzupełniona jest wywodem na temat współpracy człowieka z Bogiem w dziele budowania świata stworzonego i rozwijania tego, co zostało dane ludzkości³². Nauka nie jest przeciwstawiona naturze; wskazano natomiast na fakt, iż poznanie naukowe, oparte na niezmiennych prawach natury, ustanowionych przez Stwórcę, nie daje odpowiedzi na wszystkie pytania stawiane przez człowieka³³. Poparto to cytataми z wypowiedzi wierzących ludzi nauki. Analizując zagadnienie relacji pomiędzy ewolucjonizmem a nauczaniem Kościoła, autorzy wskazują na odrzucenie przez Magisterium zarówno ideologicznego, ateistycznego ateizmu, jak i fideistycznego kreacjonizmu³⁴. Poruszając kwestię odpowiedzialności człowieka za świat stworzony, autorzy podkreślają, za Janem Pawłem II, że świat nie jest całkowicie pozostawiony w rękach człowieka, który

³⁰ Por. tamże, s. 68.

³¹ Por. *W świecie*, katechezy 5 i 6.

³² Por. tamże, katechezy 9 i 10.

³³ Por. *W Kościele*, katecheza 11.

³⁴ Por. *W świecie*, katecheza 4.

może go dowolnie przekształcać³⁵. Człowiek, licząc się z Bożym prawem, obok zmian, jakich dokonuje w świecie, winien chronić środowisko własnego rozwoju materialnego i duchowego³⁶. Zwrócono uwagę na odrzucenie przez Kościół ideologii skrajnego „ekologizmu”, który neguje prawo człowieka do rozwoju i spycha go na dalszy plan względem imperatywu ochrony innych stworzeń³⁷.

W zadaniu formacja moralna³⁸ *Podstawa* porusza kwestie ekologii samego człowieka – zarówno w wymiarze indywidualnym, jak i małżeńskim czy społecznym. Autorzy wychodzą z pozycji rozważań na temat źródeł godności człowieka i jej niezbywalnego charakteru, wynikającego z faktu stworzenia na obraz i podobieństwo Boże³⁹. Człowiek, świadomy godności swojej i innych, jest w stanie budować zdrowe relacje, jako że ze swej natury jest istotą relacyjną⁴⁰. Jest to niezbędne do jego rozwoju, higieny psychicznej i duchowej. W tym kluczu wprowadzana jest tematyka realizowania się człowieka w wymiarze własnej płciowości. Poruszono problematykę biologicznego, psychicznego i duchowego dojrzewania człowieka⁴¹. Z tym wiąże się z kolei kształtowanie tożsamości płciowej kobiety i mężczyzny oraz budowanie zdrowych i trwałych rodzin. Są one środowiskiem nabywania przez młodych ludzi właściwych postaw życiowych, w tym proekologicznych.

Kwestia przekazywania życia jest nieodłącznie związana z jego ochroną⁴². Wiele uwagi autorzy poświęcają zagadnieniom takim jak: aborcja, eutanazja, *in vitro*, klonowanie, komórki macierzyste z embrionów ludzkich, manipulacje genetyczne i zagrożenia z nimi związane (np. tworzenie hybryd ludzko-zwierzęcych). Poruszają też kwestie stosowania kary pozbawienia życia, niszczenia własnego organizmu poprzez używki, nałogi,

³⁵ Por. Jan Paweł II, *Centesimus annus*, Rzym, 1991; 37-38.

³⁶ Por. *W świecie*, katecheza 12.

³⁷ Por. tamże.

³⁸ Por. *Podstawa*, s. 70.

³⁹ Por. *W Kościele*, katechezy 1 i 2.

⁴⁰ Por. tamże, katecheza 4.

⁴¹ Por. tamże, katecheza 3.

⁴² Por. *W świecie*, katechezy 13 i 14.

ryzykowne zachowania czy wreszcie samobójstwo. W kwestii odpowiedzialności za życie swoje i innych przedstawiono pokrótce bioetykę katolicką jako holistyczny, określony sposób rozumowania i postępowania. Zaznają się katechizowanych z fachową terminologią, jak na przykład uporczywa terapia, biogeneza, bioterapia, tanatologia i inne. Podaje się też liczne przykłady z publikacji prasowych, obrazujące konkretne problemy. Wszystko to wpisuje się w chrześcijańską zasadę poszanowania życia od poczęcia do naturalnej śmierci. W przedstawionej przez autorów hierarchii wartości chrześcijańskich, na której szczytce stoi sam osobowy Bóg, zasada ta zajmuje należne jej miejsce⁴³.

Zgodnie z zaleceniami *Podstawy*, korelacja międzyprzedmiotowa w nauczaniu religii, biorąc pod uwagę kwestie edukacji ekologicznej, dotyczy wszystkich typów szkół ponadgimnazjalnych. W liceach i technicach, na poziomie podstawowym, przedmiotami najistotniejszymi w tym względzie są: biologia, geografia, wychowanie do życia w rodzinie, wiedza o społeczeństwie. Na poziomie rozszerzonym, prócz wymienionych przedmiotów, korelacja ma być realizowana w ramach nauczania filozofii oraz zajęć prowadzonych w blokach – przyrodniczym i humanistycznym. Na poziomie szkoły zawodowej korelacja zachodzi podobnie jak na poziomie podstawowym w liceum i technikum⁴⁴.

Podsumowanie

Krótką powyższą analizą obrazuje stopień zaangażowania katechezy szkolnej w Polsce w edukację ekologiczną młodzieży pomiędzy 13. a 19. rokiem życia. Na III i IV etapie edukacyjnym poświęcono temu zagadnieniu wiele miejsca. Dostrzec można prawidłowość, iż wraz z wiekiem katechizowanych zwiększa się stopień szczegółowości podawanych treści. Poziom wiadomości, które winien osiąść katechizowany, wzrasta, ale pożądane postawy (umiejętności) w życiu społecznym i religijnym są właściwie te same. Autorzy *Podstawy*, równoległe do formacji *stricte* chrześcijańskiej, starają się umożliwić katechetom prowadzenie formacji ogólnoludzkiej. Wyraża się to między innymi poprzez

⁴³ Por. tamże, katecheza 26.

⁴⁴ Por. *Podstawa*, s. 79 i nn.

uwrażliwienie katechizowanych na problematykę odpowiedzialności za środowisko naturalne, za życie swoje i innych osób. Analizując stawiane wymogi w kluczu konkretnych zadań, można zauważyć, iż szeroko pojęta edukacja ekologiczna, w jej chrześcijańskim wymiarze, stanowi istotny element zarówno samej wiary w Boga-Stwórcę, jak i przyjmowanych postaw moralnych.

Autorzy omawianych powyżej programów i podręczników, realizując zadania nakreślone przez *Podstawę*, zaproponowali w kwestii wątków ekologicznych w katechezie określony zbiór zagadnień i konkretnych treści. Biorąc pod uwagę całość, należy stwierdzić, iż wywiązali się z obowiązków, jakie nakłada na nich *Podstawa*. Proponowany do opanowania zasób wiedzy oraz kształtowane postawy i umiejętności są zgodne z nauczaniem Kościoła katolickiego w kwestiach ochrony środowiska przyrodniczego, obrony życia i budowania zdrowych relacji interpersonalnych⁴⁵. Dokonywać się to ma w kluczu analizowania Objawienia (przede wszystkim Pisma Świętego) oraz życia według Dekalogu (zwłaszcza V i VI przykazania). Treści o charakterze ekologicznym są rozłożone w całym ciągu trwania procesów dydaktycznego i wychowawczego, co pozwala na powrót do pewnych zagadnień, pokazanie ich w innym ujęciu, rekapitulację. Stwarza to szerokie pole do działania dla katechety, ale wymaga jednocześnie od niego określonej wiedzy, nie tylko teologicznej, ale także medycznej i biologicznej. Prezentowane treści odznaczają się niejednokrotnie wysokim, jak na katechezę, poziomem wiedzy przyrodniczej i antropologicznej. Z jednej strony stawia to przed katechetą zadanie znacznego poszerzania swoich wiadomości i umiejętności, z drugiej jednak umożliwia korzystanie z narzędzi naukowych, które w znacznym stopniu mogą podnieść skuteczność przekazu treści orędzia chrześcijańskiego katechizowanym.

Zarówno w samej *Podstawie*, jak i w analizowanych programach i podręcznikach Wydawnictwa WAM, możemy odnaleźć elementy modelu kształtowania świadomości ekologicznej, nakreślonego przez H. Skolimowskiego. Wymienione przez niego pożądane cechy świadomości ekologicznej, szczególnie w jej szeroko pojętym wymiarze duchowym, są obecne w treści katechez. Przekazywane wiadomości oraz kształtowane umiejętności mają prowadzić do wykształcenia i wychowania chrześcijanina, który postrzega siebie jako część świata stworzonego,

a równocześnie jako kogoś, kto za ochronę tegoż świata jest współodpowiedzialny.

Treści *Podstawy* są wdrażane, począwszy od roku szkolnego (katechetycznego) 2012/2013. Rezultaty percepcji tych treści przez katechizowanych, w postaci konkretnych postaw życiowych, wymagają w przyszłości zbadania empirycznego.

BIBLIOGRAFIA

- Buchcic E., *Edukacja ekologiczna priorytetem wykształcenia współczesnego człowieka*, „Studia Ecologiae et Bioeticae” 2009, 7 (1).
- Chodźmy razem*, podręcznik do nauki religii dla klasy III gimnazjum, opracowanie zbiorowe pod red. ks. W. Kubika SI, T. Czarneckiej, ks. G. Łuszczaka SI, Wydawnictwo WAM, Kraków 2013.
- Dziekoński S., *Znaczenie katechezy w edukacji ekologicznej*, „Paedagogia Christiana” 2011, 2/28.
- Jan Paweł II, *Centesimus annus*, Rzym 1991.
- Jestem z Wami*, podręcznik do nauki religii dla klasy II gimnazjum, opracowanie zbiorowe pod red. ks. W. Kubika SI, T. Czarneckiej, ks. G. Łuszczaka SI, Wydawnictwo WAM, Kraków 2012.
- Katechizm Kościoła Katolickiego*, Pallotinum, Poznań 2009.
- Krebs Ch.J., *Ekologia. Eksperymentalna analiza rozmieszczenia i liczebności*, przekł. A. Kozakiewicz, M. Kozakiewicz, J. Szacki, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2011.
- Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce*, dokument przyjęty podczas 351 zebrania plenarnego Konferencji Episkopatu Polski w Warszawie w dniu 8 marca 2010 r.
- Przybyłowski J., *Ekologia w powołaniu chrześcijańskim. Refleksja pastoralna z nauczania Jana Pawła II*, w: *Studia Pastoralne 2*, Warszawa 2006.
- Szukam Was*, podręcznik do nauki religii dla klasy I gimnazjum, opracowanie zbiorowe pod red. ks. W. Kubika SI, T. Czarneckiej, ks. G. Łuszczaka SI, Wydawnictwo WAM, Kraków 2011.
- W Kościele*, podręcznik i notes ucznia dla klasy I liceum i technikum, opracowanie zbiorowe pod red. ks. Z Marka SI, Wydawnictwo WAM, Kraków 2012.
- W świecie*, podręcznik i notes ucznia dla klasy II liceum oraz II i III technikum, opracowanie zbiorowe pod red. ks. Z Marka SI i A. Walulik CSFN, Wydawnictwo WAM, Kraków 2013.
- Wolter E., *Szacunek dla życia wartością ekologiczną – pedagogiczne implikacje*, <www.stowarzyszeniefidesetratio.pl> (dostęp: kwiecień 2013).